

Svátek Povýšení svatého kříže – 14. září

Uprostřed září slavíme svátek Povýšení svatého Kříže. Až donedávna byl tento druhý svátek připomínající význam nástroje Kristova utrpení. První svátek pod názvem Nalezení sv. Kříže (3. května) byl však zrušen reformou liturgického kalendáře papežem Janem XXIII. Historie obou svátků je spletitá a už proto zajímavá. Záříjový svátek není nic jiného než připomínka posvěcení Konstantinových staveb na Golgotě, se kterou byla spojena i vzpomínka na nález Kristova kříže, připisovaný legendami aktivitě sv. Heleny, Konstantinovy matky. Byl to tedy původně místní svátek jeruzalémský, ke kterému se scházelo velké množství poutníků. Brzy jej převzala i jiná místa křesťanského Východu, především ta, která měla relikvie Kristova kříže, Cařihrad a Apamea. Brzy se svátek stává příležitostí, aby se celý křesťanský Východ v ten den zamyslel nad vítězstvím kříže a poklonil se tomuto symbolu Kristova obětí. V obou kavkazských církvích se tento svátek (přenesený u Arménů na nejbližší neděli po 14. září) stal jednou z největších slavností církevního roku, z důvodů, které je dost těžko vysvětlit.

Při vpádu Chosroa II. do východořímské říše padl r. 614 i Jeruzalém, posvátná místa byla popleněna a relikvie Kristova kříže byla odvezena do Persie. R. 621 se sice Heraklovi podařilo Peršany zatlačit, ale teprve, když byl Chosroes r. 628 svržen z trůnu a zabit, nabídl jeho nástupce Byzanci mír a současně ji vrátil tuto relikvii. Sám Heraklius nesl kříže z Tiberiady až do Jeruzaléma a zde jej asi 3. května odevzdal patriarchovi Zachariášovi. Je zajímavé, že zatímco křesťanský Východ neoslavil tuto událost zvláštním svátkem, (až na připomínku obnovení chrámu Anastase v předvečer svátku Povýšení sv. Kříže), na Západě je už od 7. stol. tento svátek dosvědčen i s oním nesprávným označením „Nalezení“. A zase naopak, záříjový svátek byl Západem převzat až asi o sto let později, ba někde (např. v Miláně) byl zaveden až v 11. stol.

Úcta sv. kříže vůbec pak nepochybně souvisí s úctou oné hmotné památky Kristova umučení. Po celý středověk se každý větší chrám, každý panovník snaží získat třeba jen nepatrnou část této relikvie a uvádí ji pak v těsnou souvislost s nadpřirozeným posvěcením své moci. Odtud částčky sv. kříže v korunovačních insigniích, ve speciálních relikviářích používaných při korunovacích, ba i v panovnických mečích. Kříž je tu viditelným znamením a zárukou legality Bohem posvěcené moci. Táž myšlenka se v jiné podobě objevuje v Východořímské říši, kde hymnika svátku několikrát zdůrazňuje spojitost mezi mocí a silou kříže a mocí panovníkovou. Obojí vychází zcela důsledně z legendy o Konstantinově snu, v němž se mu dostalo příslibu: „V tomto znamení zvítězíš!“ a ze skutečnosti, že pod labary, nesoucími znamení kříže, dosáhl vítězství nad Maxentiem na Milvijském mostě. Odtud vyvěrají i nejstarší formy kříže: nesou obraz Ukřižovaného, jejich tvar je stylizovaný a jejich plocha je pokryta drahokamy a jinými ozdobami. Tak vzniká „crux lemmata“, zároveň i jako napodobení kříže, který na Golgotě vztyčil Konstantín (jeho podobu vidí někteří badatelé v mosaice v S. Pudentiana v Římě) a po obnově svatyně znovu císař Heraklius.

To je jen jeden pohled na znamení spásy a myslím, že bychom byli smutni, kdyby to byl v dějinách křesťanské zbožnosti pohled jediný. Ale daleko starší je ono chápání kříže, kterému učil sv. Pavel Korintány: „Slovo o kříži je pošetilostí pro ty, kdo hynou. Pro ty však, kdo docházejí spásy, to je pro nás, je mocí Boží.“ (1 K 1,18)

Kříž tedy není jen znamením (nebo jen utvrzením) moci, nebo snad dokonce jen světské moci, ale současně i pohoršením v očích moudrých tohoto světa. „Pohoršením totiž je slovo o kříži pro ty, kteří je nepřijímají ve víře a nemyslí na Boží dobrotu a všemohoucnost, ale snaží se proniknout lidským přirozeným myšlením věci božské,“ praví sv. Jan z Damašku o těch, kteří zapomínají, že pochopit a uchopit moc kříže lze jedině tehdy, když projdeme branou ponížení a pokory kříže. „A tento kříž byl dán jako znamení na naše čela, neboť jím se lišíme my věřící od nevěřících a podle něho se poznáváme. On je zbraní a štítem proti nepříteli,“ praví rovněž sv. Jan Damašský. Ale v dějinách křesťanství je další pohled na Kristův kříž. Nacházíme jej v Rivorto, v opuštěné chýši, kde sedí na zemi František se svými prvními druhy a tiše rozjímají před prostým holým křížem, který visí na zdi. Je to vědomý a bouřlivý návrat k bláznovství kříže, jak o tom mluvil sv. Pavel, bláznovství, které vede k pochopení lásky Kristovy, k prožití jeho utrpení, které Kristus vzal na sebe pro nás. V tomto návratu je vlastně imanentní protest proti celé duchovní epoše symbolizované „crux gemata“. Na něco podobného jistě sv. František nemyslel, ale že tento protest v křesťanství vrcholného středověku se navenek uplatnil, dokazuje to, že asi o půl století před tím zakazuje sv. Bernard cisterciákům, aby měli v kostelích vůbec nějaký kovový kříž, smějí mít u oltáře jen kříž namalovaný na dřevě. Jinou tvář tohoto protestu nacházíme v legendárním vyprávění z františkánské rodiny, které vyobrazil v plnosti své spirituální a přitom tvrdé řeči F. Zurbarán. Sv. Tomáš přichází na návštěvu k sv. Bonaventurovi a přeje si vidět jeho knihovnu. Bonaventura jej vede k polici, odhrne záclonu a užaslý Tomáš vidí jen krucifix. Nic víc. Ten je Bonaventurovi pramenem vši moudrosti, neboť na něm pro člověka skonala ten, který je Moudrostí boží. Nic tak neukazuje cestu kupředu, jako pohled zpět. Tento pohled je totiž nutně syntetizující, jím obsáhneme, jakoby teleobjektivem, všechny dílčí pohledy minulosti naráz, a z něho pak vybudováváme svůj pohled, nový a důstojný naší generaci. A tak je tomu i v této kapitole křesťanské zbožnosti. Jedno je však jisté: Začít musíme vždy u sv. Pavla, s jeho pravidlem (jak to sám nazývá), že svou slávu nebudeme hledat „v ničem jiném, než v kříži Pána našeho Ježíše Krista“ (Ga 6,14). A aby na to nezapomněli nejen Galatští, ale i my, připsal to Pavel ve svém listu vlastnoručně a velikými písmeny (Ga 6,11).